

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך כא, תש"ל

המלה "ספרות" — אולי בכל זאת תרגום-שאילה?

במאמרו "תרגום-השאילה ככוח יוצר בלשון"¹ מונה הפרופ' חיים רבין — אמנם "בהיסוס רב" — "מלים חדשות, שאינן בבואות של הרכבים קיימים בשפות לועזיות". בין מלים אלה הוא כולל גם את המלה ספרות. לדעתי, אפשר ואפשר לראות במלה זו תרגום-שאילה; אולם רק מחקר היסטורי עשוי לגלות, אם עלינו לכלול אותה בין תרגומי-השאילה, או בין המלים שנוצרו מתוך-תוכה של השפה העברית בלי אסמכתא כלשהי מן החוץ. כל עוד לא נערך מחקר כזה, יש פיתוי מסוים לסברה, שכאן לפנינו תרגום מילולי של אחת הצורות האירופיות הנשענות על המונח הלאטיני המאוחר *litteratura*².

המלה ספרות נגזרה, כמובן, מ"ספר", אבל אחת המשמעויות הנפוצות של המלה ספר בתנ"ך היא "איגרת", "מכתב"³, והיחס הסימאנטי בין ספרות ובין ספר הוא ממש כיחס שבין המלים האנגליות *letter* ו-*literature* (מכתב).

1. לשוננו לעם, מחזור כ, קונטרס ט—י, אלול תשכ"ט.
2. כדאי להזכיר בדרך אגב, שבפסוק "פי יספר צדקתך כל היום תשועתך כי לא ידעתי ספרות" (תהלים עא, טו) מתרגמת החלגאטה את המלה ספרות (ספרות כתיב) *litteraturam*.
3. למשל, שמואל ב' יא, יד—טו, ועוד ועוד.

ודאי, אין להניח, שבזמן שקיבלה המלה „ספרות“ את המשמעות המעסיקה אותנו בהקשר זה⁴, הייתה לשפה האנגלית השפעה על לשוננו. השפעת הצרפתית, במישרין או בעקיפין, מתקבלת יותר על הדעת. סוף סוף המונח „ספרות יפה“ אינו אלא תרגום נאמן של *beles lettres* („בלטריסטיקה“).

4. התצורה ספרות נוצרה, כנראה, בימי הביניים בספרד, ושימשה אז לציון עצם מלאכת הכתיבה. הרבה להשתמש בה ר' יהודה אבן תיבון. המשמעות המודרנית של המלה נתקבלה בראשית תקופת ההשכלה (וע"י במלון בן-יהודה, ערך ספרות).

ז א ב בן - ח י י ם

שתי הערות

למאמרי „בין עברית לעברית“ (לשוננו לעם, קונטרס המאתיים) א. העירני ידידי מר יהודה רצהבי, כי פירושי „אני מרגיש מציאותו, אפילו כשהוא נעדר ממנו“ (עמ' 261, הע' 16) אינו מדויק, ואמנם „לא חסרתי ממצאו“ הוא תרגום מילולי של לא עדמת וגודה (וכך הלשון בנוסח הערבי המקביל לשומרוני), והערבי הוא מטבע לשון שפירושו „יארִיך ימים“ (מילולית: [לואי ש] לא אחסר מציאותו).

ב. העירני ידידי פרופ' ש' אברמסון בעניין, הנאמר בעמ' 270, תוספת, כי הנוסח בזיון שבמשנה תורה להרמב"ם (חובל ומזיק ה, א) נתון בסמ"ג, עשין ע.